

ФРАНЦУЗСКАЯ ЛИТЕРАТУРА И ЕЕ ТРАДИЦИИ В МИРОВОЙ ЛИТЕРАТУРЕ: ЯЗЫК, ЖАНР, СТИЛЬ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ

В.Ю. Бароўка

Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава
e-mail: klit @vsu.by

УДК [821.161.3:821.133.1]:316.61

АКСІЯСФЕРА РЭЦЭПЦЫІ МАСТАЦКАЙ СПАДЧЫНЫ: I. МЕЛЕЖ І ФРАНЦУЗСКАЯ ЛІТАРАТУРА

Ключавыя словы: *аксіясфера, мастацкая літаратура, рэцэпцыя, дэтэрмінанты рэцэпцыі, літаратурныя сувязі.*

У артыкуле разглядаюцца асаблівасці аксіясферы рэцэпцыі I. Мележам творчасці французскіх пісьменнікаў. Сцвярджаецца, што на ўспрыманне творчасці французскіх пісьменнікаў Мележам уплывалі эстэтычныя каноны савецкага перыяду, дзе за аснову браўся канцэптуальны ўзровень твора, што ў цэнтры аксіясферы рэцэпцыі знаходзіліся грамадзянская пазіцыя пісьменніка і ўдзел у грамадскім жыцці, надзённасць праблематыкі твораў, праўдзівасць адлюстравання свету і чалавека, пісьменніцкае майстэрства, перыферыйныя моманты – дасканаласць формы.

V.Yu. Barouka

Vitebsk State University named after P.M. Masherov

THE AXIOSPHERE OF THE RECEPTION OF ARTISTIC HERITAGE: I.MELEZH AND FRENCH LITERATURE

Keywords: *axiosphere, fiction, reception, determinants of reception, literary connections.*

The article considers the features of the axiosphere of reception by I.Melezh in the works of French writers. It is argued, that the reception of the works of French writers by I.Melezh was influenced by the aesthetic canons of the Soviet period, where the conceptual level of the work was taken as a basis, that at the center of the axiosphere of reception were the writer's civic position and participation in public life, the urgency of the problems of works, the truthfulness of the reflection of the world and man, writing skills, peripheral moments – the reflection of form.

Аўтар знакамітай “Палескай хронікі” Іван Мележ з 1967 па 1976 год узначальваў Беларускае аддзяленне Таварыства дружбы “СССР і Францыя”. Гэта акалічнасць, а таксама асабістая цікавасць да французскай літаратуры абумовілі з’яўленне літаратурна-крытычных прац, дзе разглядалася мастацкая спадчына класікаў французскай літаратуры. Аксіясфера ўспрымання Мележам спадчыны французскіх аўтараў мела свае асаблівасці. Як вядома, тэрмін “аксіясфера” прапанавалі ў шэрагу навуковых работ М.С. Каган, Л.Н. Сталовіч, Р.П. Выгляцоў. Аксіясфера – свет каштоўнасных уяўленняў, рухомы суб’ектыўны свет каштоўнасных ацэнак, дзе вылучаюцца цэнтр і перыферыя. Аксіясфера мележаўскай рэцэпцыі французскай літаратуры фарміравалася гістарычным часам, эстэтычнымі імператывамі, мастацкім вопытам пісьменніка. Яскравым сведчаннем успрымання іншанацыянальнай культурнай спадчыны, прадыктаванай часам і асабістымі меркаваннямі, з’яўляюцца выступленні І. Мележа на сходах і вечарах з нагоды юбілею французскіх пісьменнікаў, яго артыкулы, напісаныя паводле такіх выступленняў.

У 1966 годзе адзначалася стагоддзе са дня нараджэння Рамэна Ралана. Беларускае аддзяленне таварыства дружбы “СССР – Францыя” правяло ўрачысты вечар, дзе з дакладам “Вялікі пісьменнік і друг” выступіў Іван Мележ, яго матэрыялы сталі асновай артыкула “Рамэн Ралан”. Мележ адзначыў: “Чалавек звязан з часам, у які жыве. Гэта ісціна, што да звычайнага чалавека. Гэта асабліва важна для разумення тых людзей, якім жыццё краіны, свету становіцца асабістым жыццём” [1, с. 224]. Жыццё Рамэна Ралана, у яго трактоўцы, – “гэта жыццё чалавека, які жыў радасцямі і трывогамі свайго народа, жыццём усяго свету. Пра яго, як мала пра каго, з поўным правам можна сказаць – гэта быў у самым высокім значэнні – сын народа, «грамадзянін свету»” [1, с. 224]. У артыкуле заўважалася, што на фарміраванне і развіццё светапогляду Р. Ралана паўплывалі разгром Парыжскай Камуны, Першая сусветная вайна, капітуляцыя Францыі перад фашысцкай Германіяй. Драматычныя падзеі абудзілі творчы дух і грамадзянскую актыўнасць. І. Мележ падкрэсліў, што французскага пісьменніка прываблівалі моцныя духам людзі кшталту Бетховена, Льва Талстога. Спасціжэнне супярэчнасцей жыцця спачатку падштурхнула да напісання драм: “Малады Рамэн Ралан усё больш заяўляе пра сябе як пясняр гераізму”, “гераічная тэма ўсё мацней становіцца тэмай яго творчасці” [1, с. 226]. Драма “14 ліпеня”, паводле Мележа, прасякнута пафасам гераізму, як і “велічны вобраз героя эпохі” Жана Крыстофа, як і вобразы дзеячаў мастацтва ў “Жыцці Бетховена”, “Мікеланджэла”, “Жыцці Талстога”. “Жана-Крыстофа” беларускі пісьменнік атэстуе як эпапею, што “канцэнтравала ў сабе самыя дарагія, самыя важныя думкі пра жыццё, пра час, пра прызначэнне чалавека і мастацтва ў грамадстве” [1, с. 226]. “Кала Бруньён” тэматычна і стылёва знешне нібыта аддалены ад іншых твораў Ралана, але ён таксама

прасякнуты народным гераізмам і аптымізмам. І. Мележ нагадаў, што Рамэн Ралан праязджаў праз Беларусь, у 1935 годзе на станцыі Негарэлае сустракаўся з мінчанамі.

У асобе Ралана беларускаму аўтару імпанавала надзвычайная працавітасць: “Рамэн Ралан – вялікі працаўнік. Нават у французскай літаратуры, якая ведала Бальзака, Заля, Гюго, постаць Рамэна Ралана ўражвае сваёй творчай магутнасцю. Цыкл драм, цыкл мастацкіх біяграфій “Гераічнае жыццё”, дзесяцітомны, сабраўшы фарбы некалькіх дзесяцігоддзяў нямецкага, французскага жыцця “Жан-Крыстоф” – адзін з буйнейшых твораў сусветнай літаратуры XX стагоддзя, многія кнігі публіцыстыкі, творы па эстэтыцы, даследаванні па музыцы, даследчая эпопея пра Бетховена і, нарэшце, “Зачараваная душа” – якая, як вяршыня, узнялася побач з “Жанам-Крыстофам” і якая сведчыла пра неаслабную сілу таленту і духу, пра творчую маладосць вялікага чалавека на сёмым дзясятку гадоў жыцця” [1, с. 230]. Ралан бачыўся Мележу пісьменнікам, у жыцці і творчасці якога адбілася эпоха, які здольны быў і сам уплываць на эпоху: “Час залежыць ад чалавека. Асабліва ад вялікага чалавека” [1, с. 231]. З усіх функцый літаратуры Мележ вылучаў выхаваўчую: “Сфера літаратуры – выхаванне чалавека. Я – за літаратуру, якая выходзіць чалавека працавітага, багатага духоўна, ваяўнічага, якая змагаецца за ўсё, што робіць нас мацнейшымі, з усім, што шкодзіць нам і аслабляе нас” [1, с. 403]. На ўрачыстым вечары, прысвечаным Анры Барбюсу 17 мая 1973 года ў Мінску, Мележ заявіў: “Мы шануем Анры Барбюса як сумленнага, праўдзівага і смелага пісьменніка, які адным з першых – у рамане «Агонь» – узняў мужны голас супраць імперыялістычнай бойні, у абарону мільёнаў людзей, апанутых у салдацкія шынялі і кінутых у акопы на смерць”, “як чалавека, грамадзяніна, які неспакойна і можна шукаў і знайшоў тое, да чаго імкнецца сапраўдны чалавек, – праўду жыцця, годны сэнс чалавечага існавання” [1, с. 558]. І. Мележ прыгадаў і актыўную жыццёвую пазіцыю пісьменніка-камуніста, які шмат зрабіў для арганізацыі антыфашысцкага і антываеннага руху напярэдадні Другой сусветнай вайны, шмат зрабіў для справы міру. На першае месца ў характарыстыцы зробленага ў французскай літаратуры Р. Раланам і А. Барбюсам вылучаны грамадскія справы, пісьменнікі пазіцыянуюцца як выразнікі гуманістычных пазіцый і ідэй сацыяльнай справядлівасці, як змагары за мір.

Некалькі іншыя акцэнтны наглядзіліся пры характарыстыцы класікаў французскай літаратуры XIX стагоддзя Стэндаля і Бальзака. Стэндаля Мележ лічыў славай французскай класічнай літаратуры, адной з самых значных, змястоўных асоб у сусветным прыгожым пісьменстве, гонарам “культурнага чалавецтва”. Для беларускага пісьменніка Стэндаль, аўтар “Чырвонага і чорнага”, “Пармскага манастыра”, “Ваніны Ваніні”, – вялікі майстар сацыяльнага аналізу, даследчык “зменлівай дыялектыкі чалавечай душы”, чые мастацкія адкрыцці не страцілі сваёй актуальнасці: “І цяпер

тая глыбіня душы, у якую зазірнуў больш за стагоддзе назад Стэндаль, застаецца глыбінёй. І цяпер можна сказаць – назаўсёды Жульен Сарэль застаецца вобразам такога сацыяльнага і псіхалагічнага напаўнення, які з’яўляецца ўзорам мастацкай дасканаласці” [1, с. 255]. “Італьянскія хронікі, “Прагулкі па Рыме” ацэньваліся як надзвычай змястоўныя і дасканалыя творы, што здзіўляюць “незвычайнай шырынёй цікаўнасці, дакладнасцю ведаў у вялікім свеце мастацтва, далікатнасцю, бездакорнасцю густу” [1, с. 255]. Творчасць Стэндаля ўнутрана імпанавала Мележу праўдзівасцю адлюстравання свету, выяўленнем складанасці духоўнага свету чалавека, увагай да мастацкай формы твораў. У артыкуле “Майстэрства – гэта імкненне” (1968) Іван Мележ артыкуляваў думку: “Не толькі пісьменніку вядома ісціна: душою кожнага твора павінна быць праўда. Твор тым больш значны, чым ён больш праўдзівы” [1, с. 324]. Праўдзівасць – рыса творчасці Стэндаля і ідэал, да якога імкнуўся аўтар “Палескай хронікі”.

У савецкай і беларускай літаратуры першай паловы 1960-х гадоў вяліся спрэчкі пра будучыню рамана як жанру. Многія выказвалі меркаванне, што час патрабуе больш апэратыўных, дынамічных жанраў. Мележ адзначаў: “Некаторыя нашы прэзаікі і крытыкі наогул насцярожана адносяцца да эпічнага рамана, лічачы, што час вялікіх раманаў прайшоў, чытачу, маўляў, няма калі разглядаць панарамы. Я з гэтым ніяк не магу пагадзіцца: думаю, што эпічныя раманы рана адсылаць у архіў. Час наш эпічны; які яшчэ жанр можа з такой паўнатай паказаць складанасць, узаемазвязанасць і шырыню жыцця кожнага з герояў, як эпічны раман?” [1, с. 411]. І. Мележ даказваў, што рамання традыцыя яшчэ захоўваецца, што эпічны стыль па-ранейшаму актуальны, а аргументаваны доказ таму папулярнасць творчасці Анарэ дэ Бальзака і Льва Талстога, на спадчыне якіх сучасным пісьменнікам неабходна “вучыцца, удасканалвацца, імкнуцца стаць майстрамі” [1, с. 268]. Літаратура, у разуменні Мележа, – магутная аб’яднальная і ацэнная сіла: “Літаратура злучае дзяржавы і эпохі. Яднае прасторы і час. Для літаратуры няма меж між іх” [1, с. 268]: “чытач толькі што чытаў Бальзака, а цяпер бярэ тваю кнігу. І няма табе заступкі, няма апраўдання. Ён, чытач, суддзя, мерае ўсё строга, адной меркай. Меркай Талстога і Бальзака, Шолахавы і Фадзеева. Не лічачыся ні з чым” [1, с. 268]. Творчасць Анарэ дэ Бальзака, згодна з меркаваннямі Мележа, – адна з вяшчынь, да якіх пісьменнік павінен імкнуцца ў сваёй працы. У дакладзе на ўрачыстым вечары, прысвечаным адкрыццю дзён французскай культуры ў 1967 годзе, Мележ высока ацэньваў у мастацкім плане творчасць Вальтэра, Гюстава Флабэра, Анатоля Франса, Рамэна Ралана, Анарэ дэ Бальзака і з задавальненнем канстатаваў, што беларускі чытач мае магчымасць пазнаёміцца з творамі Луі Арагона, Франсуа Марыяка, Армана Лану, Рабэра Мёрля.

Літаратурныя сувязі, засваенне вопыту папярэднікаў Мележ успрымаў як умову развіцця пісьменніцкага таленту. Сам ён прызнаваўся ў

любаві да прадстаўнікоў розных нацыянальных літаратур: “Люблю Бальзака і Купалу, Рожэ Мартэна дзю Гара і Кузьму Чорнага, Скота Фіцджэральда і Буніна, Міхайлу Кацюбінскага” [1, с. 403]. Акадэмік Гаспараў іранічна заўважыў, што наша ацэначнасць – гэта толькі наступства абмежаванасці нашага бачання. Аксіясфера рэцэпцыі мастацкай спадчыны французскіх пісьменнікаў І. Мележам у духу таго часу асноўвалася на вылучэнні сацыяльнай значнасці напісанага аўтарамі ХХ стагоддзя і ўласным акцэнтаванні ролі майстэрства ў творах пісьменнікаў ХІХ стагоддзя.

Літаратура

1. Мележ, І. Збор твораў: у 10 т. – Т. 8: артыкулы, эсэ, інтэрв’ю / І. Мележ. – Мінск: Маст. літ., 1983. – 688 с.

А.А. Гладкова

Витебский государственный университет имени П.М. Машерова
e-mail: anngrin@mail.ru

УДК 821.133.1-31:351.752.16”17”

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ФРАНКМАСОНСТВА В ТВОРЧЕСТВЕ Ш. МОНСЕЛЕ

Ключевые слова: *авантюрный роман, детектив, масонство, тайное общество, магистр ордена, литературное наследование, символ.*

В статье на материале авантюрного романа Ш. Монселе «Женщины-масонки» («La Franc-maçonnerie des femmes», 1856) исследуется авторская интерпретация деятельности женского тайного общества во Франции XVIII века. Особое внимание уделяется вопросу наследования литературных принципов А. Дюма в творчестве писателя.

A.A. Gladkova

Vitebsk State University named after P.M. Masherov

INTERPRETATION OF THE ACTIVITY OF FREEMASONRY IN THE WORK OF SH. MONSELET

Keywords: *adventurous novel, detective, freemasonry, secret society, master of the order, literary inheritance, symbol.*

In the article on the material of the adventurous novel of Sh. Monselet "Women-Masons" explores the author's interpretation of the activities of the women's secret society in France of the XVIII century. Special attention is paid to the issue of inheritance of literary principles of A. Dumas in the work of the writer.